

ספר
קובץ מפרשים

השלם והמפואר

על מסכת תמורה

ונכללו בו ספרים אלו:

רמב"ם - הלכות תמורה

כנסת הראשונים

ברכת הזבח

צאן קדשים

חק נתן

מים קדושים

חידושי רעק"א

בית מאיר

קדשי דוד

עולת שלמה

שפת אמת

ליקוטי מנחת חינוך

מראי מקומות

ספרים אלו הם ספרי יסוד בסדר קדשים, וחלק מהספרים הנ"ל אינם בנמצא, ונדפסו בזאת בהוצאה חדשה ומפוארת, כאשר עיני הלומד תחזינה מישרים.

הוצאת עוז ואורה

סיון ה'תשס"ח

דברים אחדים

שבח ותהילה להבורא יתברך, הננו מגישים בזאת "קובץ מפרשים" עמ"ס תמורה, באופן שחידושי גדולי האחרונים על מסכת זו יהיו מונחים לפני הלומד כשולחן הערוך. ושמחה רבתי היא, שהמהדורה הראשונה התקבלה בחיבה אצל לומדי התורה, ועתה זכינו למהדורה שניה. אשר נעשו בה מעט תיקונים, ונוספו בה כמה ספרים נכבדים.

ואלה הספרים המובאים בקובץ מפרשים:

משנה תורה להרמב"ם הלכות תמורה. מצולם ממהדורת סגולה.

כנסת הראשונים - והוא אוסף דברי הראשונים הפזורים בחידושיהם בהרבה מקומות, וכוננו על סדר המסכת על ידי הגרי"ד אילן שליט"א, עם ספר "משא יד" חידושים וביאורים בדברי הראשונים מהנ"ל.

ברכת הזבח - נדפס בראשונה באמשטרדם תכ"ט, ונדפס עוד ע"י מרן החפץ חיים וצל"ה בספר "אסיפת זקנים", בחלוקת ההגהות והחידושים. במהדורתנו הדפסנוהו מחדש באופן מאיר עינים.

צאן קדשים - נדפס בראשונה בוואנוביעק תפ"ט, וגם ספר זה הדפיסו הח"ח באסיפת זקנים. במהדורתנו נדפס מחדש. והוספנו בזה חידוש, שחילקנו את ההגהות והחידושים, ונדפסו באות שונה זה מזה, ועל דרך שעשה מרן הח"ח בספר ברכת הזבח, [אלא שהח"ח חילקם לגמרי].

חק נתן - נדפס בראשונה בליוורנו תקל"ו, ולא נדפס שוב, מלבד קצת הגהות שנדפסו בש"ס ווילנא, [ואמנם באסיפת זקנים נדפס ספר חק נתן על חלק מהמסכתות האחרות בסדר קדשים, אבל על תמורה לא נדפס], במהדורתנו הודפס בהגהה מדויקת ובפיסוק ובחלוקה לקטעים. מים קדושים - נדפס לראשונה במעזיראוב תק"נ, [ובאסיפת זקנים נדפס על מסכתות בכורות וכריתות], ונדפס מחדש בשלימות באופן מהודר ע"י הוצאת "מורשה להנחיל", במהדורתנו הבאנו מהוצאה זו.

חידושי רעק"א - מלוקטים מתוך ספריו, בהוצאת "המכון להוצאת ספרים וכתבי יד שליד המרכז לחינוך תורני זכרון יעקב".

בית מאיר - נדפס בווארשא בשנת תרמ"ד. במהדורתנו נדפס מחדש.

קדשי דוד - נדפס לראשונה בליוורנו תרי"ב. ונדפס מחדש בשלימות באופן מהודר ע"י הוצאת "מורשה להנחיל", במהדורתנו הובא מהוצאה זו.

עולת שלמה - נדפס בווארשא שנת עת"ר, במהדורה זו נדפס מחדש, עם מעט תיקונים, ותוספת מראי מקומות.

שפת אמת - בהוצאה המחודשת והמהודרת של הוצאת ספרים "מיר".

ליקוטי מנחת חינוך - מלוקט על סדר המסכת. המנ"ח הועתק מהוצאת "מכון ירושלים", בהסכמתם. ובשולי המנ"ח הדפסנו את ספר "מנחת תודה", הכולל מו"מ בדברי המנ"ח. מראי מקומות - ראש יעקב, והוא מ"מ וציונים וביאורים והערות על המסכת. ובסופו "הוספות", והם ענינים שנתבארו בארוכה.

התורה והברכה להוצאת "סגולה" על שאיפשרו לנו להשתמש ברמב"ם שבהוצאתם. ולהגרי"ד אילן שליט"א שאיפשר לצרף את ספר "כנסת הראשונים". ולהוצאת "מורשה להנחיל" על שאיפשרו לנו להשתמש בספרים "מים קדושים" ו"קדשי דוד" שבהוצאתם. ולהוצאת ספרים "מיר" על שאיפשרו לנו להשתמש בספר "שפת אמת" שבהוצאתם. ול"מכון להוצאת ספרים וכתבי יד שליד המרכז לחינוך תורני זכרון יעקב" על ספר "חידושי רעק"א" שבהוצאתם. ול"מכון ירושלים" על ההסכמה להעתיק מה"מנחת חינוך" שבהוצאתם. כולם יתברכו ויזכו להגדיל תורה ולהאדירה.

תפילתינו, שיהא ספר זה לתועלת הלומדים, וזכות רבותינו שהובאו דבריהם בספר זה תעמוד לנו.

שלמים עיני בה' קפיתא חמת
רש קונה קרבן אביו.
תפי ריח

כנסת

תמורה (ב)

הראשונים

ג

דתיכף לסמיכה שחיטה. מה סוף הקדש אין הירוש
סומך אף תחילת הקדש אין הירוש סומך ולא ממיר.
אבל ר' מאיר סבירא ליה דירוש סומך וירוש ממיר.
[ירוש ממיר] מהאי קרא. יורש סומך דיליף סוף
הקדש מתחלת הקדש ואיתא להא מילתא כולה בריש
תמורה.
ראב"ד תריכ שלהי בחוקותי

אבל לענין אשה לא הוי ילפינן תחלת הקדש מסוף
הקדש.
ש"מ ריש שריכוז בשם הרא"ש

ויליף תחילת הקדש מסוף הקדש.

[ח] קשה דבתמורה יליף מקרא דאין אדם
ממיר בקרבן חבירו ואמאי צריך קרא נילף מסוף
הקדש דאימעט מקרא דאין אדם סומך בקרבן חבירו.
ועוד הקשה הר"ר משה מהא דקאמר בשמעתיך ור'
יתודה האי ואם המר ימיר מאי עביד ליה מבעי ליה
לרבות את האשה לפי שכל הענין אינו מדבר אלא
בלשון זכר. ואמאי לא קאמר דהוי אמינא נילף תחילת
הקדש מסוף הקדש מה גשים ליתנהו בסמיכה אף
בתמורה כן. וי"ל דדוקא לענין יורש יליף ר' יהודה
תחילת הקדש מסוף הקדש משום שאין אדם מימר
בקרבן חבירו כדתנן בפ"ק דתמורה והיה הוא ותמורתו
יהיה קודש היכן קדושתו חלה בית בעלים אף
תמורתו בבית בעלים. והכי יליף מה סוף הקדש
עשה יורש כאחר אף תחילת הקדש עשה יורש כאחר

[ט] דכ' בתמורה המר ימיר לרבות הירוש
ויליף סוף הקדש סמיכה ונסכים מתחלת הקדש תמורה
מה תחלת הקדש יורש ממיר אף סוף הקדש יורש
סומך ומביא נסכים.
קרי"ס פ"ג ממעתיק

קרבנו ולא קרבן עכו"ם.

[י] שאין סמיכה אלא בבעלים והקפיד הכתוב
בסמיכת עכו"ם. וטעמא נראה משום שכשבא לסמוך
מתודה (יומא לו) על חטאת עון חטאת ועל אשם עון
אשם וכן. על שלמים היה מתודה כמו על עולה. אבל
עכו"ם לאו בר כפרה [הוא] בקרבן.
ר"ש משאנץ ויקרא פ"ד פ"ה

[יא] בני ישראל סומכין ואין הנכרים סומכין
ואע"ג דגודרים נדרים ונדבות כישראל אפ"ה מיעטו
הכתוב מסמיכה.
ר"ש משאנץ שם פ"ב

[יב] וראוי שיוכן מזה שאין הסמיכה נוהגת
אלא במה שאפשר שיאמר בו שהוא קרבן שלו ולזה

[טז] מבואר בקרי"ס דגם דין יורש מביא נסכים
תליא במח' ר"ס ור"י בדין יורש אם סומך ומימר ה"ג
מביא נסכים. ועי' תוי"ט ואור גדול מנחות צב. ולר"ד
יש מקום לומר דלכ"ע יורש מביא נסכים. דנסכים הוי
חובת קרבן (עי' בחי' להלן י"ד, א) הירוש מביא את
הנסכים לחובת הקרבן. ועי' בס' תורת הקדש ח"ב סי'
לו.

ועוד קרא דקרבנו ולא עכו"ם. וי"ל דתרווייהו צריכי
דקרא דבניי הוי מיעוט בגברא דעכו"ם אינו סומך. וקרא
דקרבנו ולא קרבן עכו"ם הוי מיעוט בקרבן דעכו"ם
דמופקע מסמיכה. וזהו הביאור בתוס' בסוגין שהקי'
דלמאי איצטריך קרבנו ולא עכו"ם תימ"ל מקרא דבניי
וכו'. ותירצו דס"ד דהכנהים סומכין וכו'. היינו דהמיעוט
דבניי הוי מיעוט בגברא דאינו סומך אבל הקרבן הרי
טעון סמיכה [וכפי שנתב' דסמיכה הוי גם חובת קרבן]
וס"ד דהכוו יסמוך משום חובת הקרבן. קמ"ל קרא
דקרבנו ולא עכו"ם. דהקרבן דעכו"ם מופקע מסמיכה
וגן ג"ס כזה בעכו"ם שנתגייר דליש למעטו בסמיכה
מקרא דבניי. אמנם י"ל דמיס קרבנו הוקבע לקרבן עכו"ם
בשעת ההפרשה ולא חייל עלה דין סמיכה. וכן ג"ס
בישראל ועכו"ם שהיו שותפין בקרבן דגם הישראל אינו
סומך. [וכבר דנו בזה].

ועפ"י נ' דמש"כ הרי"ש דעכו"ם אינו סומך כיון
דלית ליה כפרה. היינו במיעוט שבדין סמיכה שהוא
חובת הבעלים דהיא משום תודו וזה ל"ש בעכו"ם. אבל
מיס ס"ד דסומך מצד חובת הקרבן וזהו דמעטתי מקרא
דקרבנו ולא עכו"ם. ולהכי שפיר בעי לקרא דבבבכור
וכו' ליכא סמיכה אף דלי"ש בהם דודי. אלא דס"ד דאיכא
בהם דין סמיכה מצד חובת הקרבן. וכן אי"ש בירוש
דסומך אף דאינו מתודה. כיון דדין סמיכה בירוש הוא
מצד חובת הקרבן בסמיכה וכסבואר לעיל. [ומה"ט ס"ד
דגם כהנים יסמכו בקרבן עכו"ם אף דלי"ש בהם תודו].
אלא דוהו מצד חובת הקרבן בסמיכה וכמשי"נ].

[יז] מבואר ברי"ש דהא דבעכו"ם ליכא סמיכה הוא
משום דעכו"ם לאו בר כפרה הוא וליתא בו דודי. ועי'
דחיי במנחות צג ממעטי' מקרא דבבכור ומעשר ופסח
ליכא סמיכה ומשמע דבלא"ה סומך ואף דבהגך קרבנות
ליכא כפרה. [ואמנם הרלב"ג המובא באות יב כ' דנתמעטו
מסמיכה מה"ט]. ועוד דגם יורש סומך אף דאינו מתכפר
אלא מקריא.

[ומש"כ הרי"ש דבעכו"ם ליכא דודי. כ"ה בילקוט פ' נשא
רמז תשא. אמנם בכד הקמח לרבינו בחיי ערך דודי
מבואר דגם בעכו"ם איכא דין דודי].

ונראה כזה דהנה בדין סמיכה האריכו האחרונים
לדון אם הוי חובת גברא [וכדמוכח בתוס' קדושין לו.
שדנו לפטור גשים בסמיכה מדין מ"ע שה"ג וכו'] וי"ל
דוהו משום דהבעלים מתוודים וכד' הרי"ש הג"ל. או דהוי
חובת קרבן [וכדמוכח בתוס' זבחים עה. עיש"ה. וכן
ממשי"כ תוס' בסוגין דכהנים יסמכו בקרבן עכו"ם].
עכ"פ כהא דמעטתי קרבן עכו"ם מסמיכה מצינו בי
מיעוטי' חדא קרא דבני ישראל סומכין ולא עכו"ם.

שאם הקדש אביו קרבן ומה
מיר. ואע"פ שאין אדם ממיר
בב' והיה הוא ותמורתו מה הוא
אלא בית בעלים [אף תמורה
י' יורש (כד) בקרבן דידו
בגויה. ור' מאיר קטני לה
תמורה פ"ר קמ' ור' יהודה
גו ממיר וספ"ר טעמא דהב'
סומך [וממיר] על קרבן אביו
בנו כתיבי בסמיכה דשלמים
אביו וילפינן תחלת הקדש
תמורה סוף הקדש סמיכה

דבעי' לדון תמורה נשא
פרש הבן דהוי הקדש בבני
שון הראב"ד מבואר דוח
קרבן שא"ש. ועוד הוי
מסמיכה. ואם הדין אש
דהקדש בבית בעלים ל"ש
אז גם משום דהירוש לה
ס"ל דירוש במקום הא
לולים.

דאי"א ממיר בקרבן שא"ש
וא אין קדושה חלה עליו
בש"מ המובא באות ה'
בקרבן חבירו הוא מסמך
להלן ט. א. חדין הקדש
בגוונא דהוי כזה הבעלים
ל' להמיר מחסרין דבני
פסח לשי"מ למסכתן כמי
ארוכה כד' הראב"ד ר"ל
דין ממירין בבכור מחסרין
זוה"כ גירא כפי' הק"ש
ו' ס"ל דבכור גם לאורי
ככור ולהכי אינו מיס
יר בקרבן שא"ש דבעי'
הוא ועיי"ש בארוכה.

דין הקדש בבית בעלים
ה' דאיהו הבעלים. מיס
מתכפר ואינו התקדש
ש' הראב"ד דהוי
בחי' להלן אה' לה

וכן נראה ממסכת תמורה (כב), ואף גדולי המתבררים
מסקנה כן. הא זו של יולדת מיהא חטאת שמתו
בעליה היא ולמיתה אולא. מאירי קדושין יג:

כלומר מה שהיו ראויים להביא חטאת יביאו בדמיה
עולה.

ע"ב

והא הכא דאיכא דמתו בעליה וקא קרבה
וכו.

[לה] חמש חטאות מתות והם א' ולד חטאת,
ב' תמורת חטאת, ג' מתו בעליה, ד' נתכפרו בעליה
באחרת, כגון שאבדה והפריש אחר הקריבה ואחר
כן נמצאת הראשונה, ה' עברה שנתה סימן להם
והמנע, ומיתה זו ענינה שנעל עליהם עד שימותו,
ולא נאמרו דברים אלו אלא בחטאת יחיד אבל של
צבור תרעה עד שתפול בה מום ותמכר ויפלו דמיה
לנדבה, ויש פוסקין בעברה שנתה שאף ביחוד תרעה
והסתאב ויפלו דמיה לנדבה, וכן יראה במסכת תמורה,
ואי אתה יכול לומר בצבור אלא עברה שנתה,
ונתכפרו באחרת וכגון שאבדה ונמצאת ואי אתה
מוצא בהן ולד חטאת שאין בקרבן צבור נקבה, ולא
תמורת שאין הצבור עושין תמורה כמו שיתבאר
במקומו, וכן אי אתה אומר בהם מתו בעליה שאין
רוב צבור מתים בחיי בהמה זו, וכל שלא
מתו רובם אין כאן מתו בעליה, שהרי עשיר ראשי
חודש שנקרא חטאת והוא בא מתרומת הלשכה אעפ"י
שמתו בהם, ואי אתה מפרשה בחטאת שהופרשה על
המתים שאין כפרה למתים, אם כן מהו שנאמר
בבית שני הבאים מהשבי הקריבו עולות פרים שנים
עשר אילים תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה
צפירי חטאת שנים עשר ודרשו בו שעל עבודה
זרה שעבדו בימי צדקיהו הביאום, אף אלו רבם היו
חיים דכתוב ורבים מאשר ראו הבית הראשון בוכים
וכו ורבים בתרועה ובשמחה ואין העם מכירים
קול תרועת השמחה לקול בכי העם, אע"פ שמכל
מקום אותם שבימי צדקיהו מוזידים היו ואינם
בני קרבן הוראת סעה היתה.

יראה מפשוטה של סוגיא זו שכל שזנא בכלל
צבור לחיוב קרבנותיהם ומת לו שאף הוא מתכפר
בקרבן זה אף לאחר מיתתו בכלל הצבור וכמו שאמרו
כפר לעמך ישראל אשר פדית שאין תלמוד לומר
ונכפר להם, ומה תלמוד לומר ונכפר להם ראוי

[לד] לא יביאו יורשים חטאתה, דאין כפרה
למתים הלכתא גמיר לה דחטאת שמתו בעליה למיתה
אולא, ובתיב (תוריע ספיד) תני מנין שאם הביאה
עולתה ומתה שיביאו היורשים חטאתה ת"ל א'
לעולה ואחד לחטאת, הרריר יעקב מאורליגש היה
רוצה לתרץ דהתם איירי בעוף וגמירי דאין חטאת
העוף מתה כמו דאין חטאת ציבור מתה ופרשי
משום דחמשה חטאות המתות ליתי כולתו בצבור
דאין הצבור מתים והכי גמירי לזו דלא נהיגי אלא
במקום דשייכי כולתו (בצבור) ועוף גמי לא שייך
ביה תמורה, וקשה לי דאמרינן סתם ספרא ר' יהודה
אזיזו סבר דיש תמורה בעוף וי"ל בשביל זה לא
היה צריך לחזור דאכתי לא שייך כולתו בעוף דליש
ביה ולד חטאת ועברה שנתה, ור"י אומר דגירסת
תיב שכשתא היא וכן היא כתובה אחד לעולה
ואחד לחטאת שאם הביאה חטאתה ומתה מביאים
יורשים עולתה ומנין שאם הביאה עולתה ומתה
שיביאו היורשים חטאתה ת"ל אחד לחטאת ואחד
לעולה ושיבוש הוא דהיכי שמעינן מהאי קרא
דיביאו חטאת אחד מיתה היכא דקרבה עולה מחיים
הא בקרא כתיב חטאת תחילה, אלא כך יש להיות
הגירסא יכול שאם הביאה עולתה ומתה שיביאו
היורשים חטאתה ת"ל א' לחטאת פירוש שחטאת
תקדמו לעולה ואסמכתא בעלמא היא דחמש חטאות
מתות גמרא גמירי להו, והריצב"א מקיים הגירסא
דהא חטאת שמתו בעליה אולא היינו בהפרישו מחיים
כדתנן בפרק בתרא דכריתות (כו) הפריש חטאתו
ומת לא יביאנו בנו אחריו ובהכי איירי מתניתין דלא
יביאו חטאתה אבל ההיא דתיב איירי בשלא הפרישו
מחיים וכמ"ד שעבודא דאורייתא ויביאו יורשים
חטאתה דקתני לא שיקריבו החטאת אלא שיקריבו
מן הדמים כמו שהקריבו מהמותו חטאת כגון הפריש
ב' חטאות דחודא קרבה עולה הי"ג יקריבו מדמי
החטאת העולה ת"ל אחת לחטאת [ואחד לעולה]

מסתא והוי ספרא בעלמא, ואיכא אפרוח היוצא היו
חולקין וליש בו דין ולד חטאת, ולי"ע בזה שפירד הראב"ד
המובא להלן לא, ב ע"ש.

הואיל דאין תולד יוצא מגופו וכו', ראה ש"כ להלן לא,
ב שפירד הראב"ד שם, ולכא י"ל עוד שפירד דאי בגמי
להלן לא, א לענין אפרוח מביצת טרפה דקא גביל מני